

Hořicko

číslo 1, únor 1992, cena 2,- Kčs

MASARYK A RUSKO

Vztahy k Rusku vyvrcholily za 1. světové války do listopadové revoluce v r. 1917. Po vzniku Sovětského Ruska vztahy mezi Čechy a Slováky na jedné straně a Rusy straně druhé dostávaly jiné rozměry. A právě v období od počátku 1. světové války do VŘSR i těsně po ní hrál nejvýznamnější roli právě T. G. Masaryk.

Ovšem zájem T. G. Masaryka o Rusko nezačal až jeho pobytem za války v Rusku, kdy organizoval naše legie, ale už dávno předtím. Musíme se vrátit až do druhé poloviny minulého století a sledovat vztahy filozofa a profesora, spisovatele a literáta Masaryka k tehdejšímu Rusku. Profesor Masaryk se nezajímal pouze o ruskou literaturu a kulturu, ale i o život všech vrstev v tehdeším Rusku, sledoval a konfrontoval vztahy Rusů k ostatním Slovanům i ostatních Slovanů k Rusku. Hlavní důraz kladl na vztahy Čechů a Slováků k velkému bratru na východě, k Rusku. Všiml si nejen života Ruska, ale pátral po tom, jaký vlastně člověk na Rusi je, v čem je jako my, západní Slované, v čem se liší. Hodně se o tom hovoří v knize Duch a čin od Emila Ludwiga:

Rusko mě velice zajímalo. U nás vládlo národní rusofilství: velký strýček nás

Rakušanům nevydá. Slyšel jsem několik historek o kozácích, kteří přišli r. 1849 proti revolucionářům na Slovensko. Ale pak jsem našel jako školák starý rozdrbaný kalendář a v něm zprávu o ruských klášterech: nemohl jsem pochopit, že se mohou v nekatolické zemi dít zázraky. V roce 1887 jsem šel do Ruska. Přišel jsem tam na jiné myšlenky, neboť mě nezajímala pouze jeho kultura, ale hleděl jsem se informovat též o síle vojenské atd. Tenkrát v Rusku vojáci - oficíři - hráli viditelnou roli. Ovšem, že jsem pozoroval život náboženský."

Jak jsme slyšeli, Masaryk se o své cestě do Ruska zmínil. Avšak obsáhleji o cestách do Ruska vypráví v knize Karla Čapka Hovory a TGM.

Poprvé jsem jel do Ruska v roce 1887 a za rok zas. Navštívil jsem Petrohrad, Moskvu, Kyjev a Oděsu - to mě zajímalo vidět všechny ty ulice a místa, která jsem tak dobře znal z Dostojevského a ostatních. Stýkal jsem se se slovanskými filology: Lamanským, Florinským a s jinými. Lamanskij mi řekl rovnou, že Rusové mají zájem jen o Slované pravoslavné, nejvýše ještě o Slováky, protože jsou stejně naivní jako ruský boží lid. Nás Čechy, jako liberály

a západníky, by nechali jít k čertu. Chodil jsem do ruských kostelů, navštěvoval lávry a poustevny. V sergejevském klášteře jsem byl hostem u otce igumena - pozoroval jsem tu nevzdělanost a pověrečnost pravoslaví; a tím chtěli slavjanofilové zachránit Slovanstvo! Celkem jsem si odnesl z Ruska totéž co Havlíček: lásku k ruskému lidu a nechť k oficiální politice a k panující inteligenci.

Vyhledal jsem Tolstého; neměl jsem pokdy ho proštudovat četbou jako Dostojevského... Lev Nikolajevič mě pak pozval i do Jasně Poljany... Před polednem jsem dojel do zámku; řekli mě, že Lev Nikolajevič ještě spí. Šel jsem tedy zatím do vsi; byla špinavá a ubohá. Před jednou chalupou pracoval mladý mužik; dal jsem se s ním do řeči a vidím, že má pod rozhalenou košilí nějakou vyrážku - příjice. V jiné chatrči jsem našel na peci stařenku ve špině a bez pomoci, pracující k smrti. Vrátil jsem se k Tolstému. A když začal vykládat, že se máme oprostít, že máme žít po mužicku a tak, řekl jsem mu: "A co ten váš dům a salón, ta křesla a divany? A ten bídný život vašich sedláků? To je oprostění? Mužik žije chudě, protože je chudý, ale ne proto, aby byl asketou. A řekl jsem mu, co jsem viděl v jeho vsi, ten nepořádek, nemoci, špínu a to všecko.. Pro boha dobrého, to vy nevidíte? Vy, takový umělec, neumíte to pozorovat? ... Zkrátka nemohli jsme si rozumět. Hraběnka byla rozumná žena,, viděla nerada, jak Tolstoj by všechno nerozumně rozdal. Myslela na své děti. Nemohu si pomoci, v tom jejím rozporu se Lvem Nikolajevičem jsem dával spíš za pravdu jí."

Karel Čapek v Hovorech s TGM ukazuje vztah Masaryka k Rusku v osobách ruských spisovatelů a v oblasti literatury. Rozebírá naše frankofilství a rusofilství zcela konkrétně. Prokousává se literaturou. Přiznává se, že byl označován za

germanofila. o tom, jak četl literaturu - nás zajímá ruskou - uvádí v Hovorech takto: Já jsem ty naše křiklavé Arcislovany, kteří se nenaučili ani azbuce, nemohl cítit. To je pravda. Z Rusů mě byli milí Puškin, Gogol, Gončarov; Tolstoj je mně veliký umělec, i když jsem se s ním přel o jeho názorech; Dostojevskij mě zaujal i negativně, musil jsem být proti té ruské a slovanské anarchičnosti, které přes všecek svůj návrat ku pravoslaví nepřekonal. Stal se svou dvoujakostí otcem ruského jezuitství. Rád mám Gončarova a Gorkého; v Turgeněvu mně něco vadí.

V prvním desetiletí našeho století jevil T.G.M. velký zájem o vývoj ruského filozofického dějinného myšlení; ten pak vyústil v jeho významné práci Rusko a Evropa, vydané roku 1913. Když se dozvěděl o pobytu Táborského v Rusku, rozhodl se, že se na něj obrátí se žádostí o pomoc pro zabezpečení chystané cesty do Petrohradu. Spisovatel, básník a překladatel Fr. Táborský byl znám svým vřelým zájmem o Slovanstvo. Zanechal nám překlady z Lermontova, Puškina, Gribojedova, studie o výtvarném umění slovanských národů, o literatuře, divadle a pod. TGM mu ve svém dopise ze dne 1. března 1910 píše:

"Chystám se na Rusko, do Petrohradu bych dojel asi 15. t.m. Musím mít knihovnu k revizi své práce o Rusku. Prosím Vás, podívejte se v blízkosti Publičnoj biblioteky na nějaký lacinější, ale čistý hotel a zeptejte se, co bych platil za světnici v 2. nebo 3. patře a to týdně nebo 14 denně, zkrátka podmínky. Zůstal bych v Petrohradě asi 4 týdny. Není-li hotel vhodný, dostanu tam v té končině nějaký byt? Promiňte, že Vás obtěžuju, generála srdečně pozdravte."

Generálem, o němž se Masaryk zmiňuje, byl profesor vojenské právnické akademie ve výslužbě V. M. Volodimirov. S Masarykem

se znal z r. 1907, přijal pozvání pražské městské rady na všesokolský slet. Masaryk se o jeho práci zajímal a když poznal i jeho veřejnou činnost, řekl Tábořskému:

"Škoda, že ti generáli dělají slovanskou politiku až jsou v penzi a mají dlouhou chvíli."

Masaryk přijel do Petrohradu 28. března 1910. Bydlel u generála Volodimirova, s nímž se pak dostával do rodin a společností, což mu umožňovalo poznat ruský život po všech stránkách. Masaryka zaujala všeobecná nenávisť k Rakousku, které nebylo nazýváno jinak, než "falešná Austria". O přenášky, které mu Tábořský navrhoval, zájem neměl, chtěl především připravit do tisku svou práci Rusko a Evropa.

V roce 1914 začala 1. světová válka. V prosinci tohoto roku Masaryk sedl do vlaku jedoucího do Itálie. Na hranicích ho zadrželi, protože neměl v pase něco v pořádku. Potom udělá, co za šedesát let nikdy neudělal - skočil do odjíždějícího vlaku a byl zachráněn. Kdyby tam byl Masaryk čekal, nebyl by povolení k odjezdu do ciziny dostal, a protože celý plán sám vymyslel, určil a potom hlavně provedl, dá se s jistotou usuzovat, že osud Rakouska závisel na rozhodnutí tohoto muže, skákajícího do vlaku, jako osud Ruska závisel na onom vlaku švýcarském, který o tři roky později převezl přes hranice Lenina.

Před válkou T.G.M. nepatřil k radikálně nacionalistickým politikům, naopak byl jejich odpůrcem. Masaryk devadesátých let se hlásil k Rakousku, odmítal národní revoluci, která by vedla k vytvoření samostatného státu, zejména pokud by využívala "zahraničních zápletek".

Jak došlo k přerodu národního odpůrce nacionálního radikalismu na vůdce

protihabsburské revoluční akce? T.G.M. ve své knize "Světová revoluce" tvrdí, že se proti Rakousku postavil proto, že v posledních letech před válkou lépe poznal habsburskou dynastii a došel k názoru, že je "degenerovaná mravně a fyzicky" a že jeho poměr k Rakousku byl také otázkou mravní.

Opozice, která se postavila proti habsburské říši a počítala s jejím rozbitím, je spojena se jmény dvou politiků: Karla Kramáře a T. G. Masaryka. Oba již na počátku války vypracovali politické projekty, které směřovaly k rozbití habsburské monarchie. Projekty nebyly totožné. Kramář, vůdce mladočeské strany, očekával řešení české otázky od vítězství carského Ruska. Předpokládal, že po porážce ústředních mocností a zániku habsburské monarchie vznikne tzv. Slovanská říše. Měly ji tvořit ruská říše, království polské, království české, carství bulharské, království srbské, království černohorské. V čele této obrovské říše sahající od Tichého oceánu k Šumavě měl stát ruský car.

Podle Masaryka měly být po rozhodné porážce Německa vytvořeny "nezávislé Čechy" - československý stát. Tento stát by měl být královstvím, údajně v souladu s přáním "rozhodné většiny národa". Českým králem se měl stát "některý západní princ", nejraději dánský nebo belgický. Masaryk vysvětloval, proč si nepřeje, aby český trůn dostalo některé z ruských velkoknížat: obával se, že by to vedlo ke zkalení vztahů českého národa s Ruskem. Zároveň však projekt zdůrazňoval, že pro český stát je nezbytné, aby s ním Rusko hraničilo. V květnu 1915 předložil Masaryk britskému ministru zahraničí Edwardovi Grejovi memorandum, které bylo nadepsáno "Nezávislé Čechy". Memorandum předpokládalo, že Československý stát bude

monarchií. Otázku volby dynastie a vztahu k Rusku podává memorandum takto:

"Dynastie by mohla býti dosazena dvojím způsobem. Buď by spojenci dali některého ze svých princů nebo by mohla být personální unie mezi Srbskem a Čechami, kdyby mohl být utvořen srbsko-český koridor. Český lid - to je nutno zdůraznit - je venkoncem rusofilský. Ruská dynastie v jakékoliv formě by byla nejoblíbenější. Každým způsobem si čeští politikové přejí zřízení království českého v plné shodě s Ruskem. Prání a úmysly Ruska budou mít rozhodující vliv. Čeští politikové, jsouce si vědomi nesnadného úkolu znovuzřízení Čech, nelekají se odpovědnosti za dílo, jež musí být vykonáno. Žádají-li úplnou samostatnost, je to proto, že chtějí užiti všech politických sil národa k vybudování silného státu. Nejenom Rusko, ale i jeho spojencům nejlépe prospějí silné slovanské státy a národy a tohoto cíle bude dosaženo, jestliže tito národové poneseou plnou odpovědnost za svou politiku.

Na rozdíl od projektu z října 1914 zde Masaryk uvádí možnost, že by na český trůn mohla přijít ruská dynastie "v jakékoliv formě", přičemž ovšem trvá na úplné samostatnosti, projektovaného státu. Masaryk byl stoupencem buržoasní demokracie a odpůrcem carismu. A tak se ocital v dvojité situaci: Byl odpůrcem carismu, ale carské Rusko bylo pro rozbití Rakousko-Uherska a vytvoření Československého státu nezbytným faktorem.

Masaryk již od začátku války žádal, aby se ruská armáda příznivě chovala k českým vojákům, kteří přeběhnou. Dokonce se domlouvá, že se mají Rusům ohlašovat písní "Hej Slované!". To je již Masaryk velezrádce.

S vytvářením českého vojska na Rusi to nebylo jednoduché. O tom s jakými

problémy se setkával, nejlépe vzpomíná v Hovorech od Karla Čapka:

"Potíží v Rusku bylo mnoho. Největší byly s ruskými úřady, které nedovedly pochopit naši věc. Měly nás za Rakušany a za zrádce našeho císaře - zradili císaře, zradí cara. Chtěli jsme, aby nám povolili postavit z našich zajatců dobrovolnou armádu proti Němcům, a když už nám povolili několik regimentů, aby z nich utvořili náš korpus... Báli se, když povolí nám, že to budou muset povolit taky Polákům, a těm nevěřili... A mnozí Rusové tomu nepřáli, potřebovali našich zajatců jako šikovných dělníků v továrnách, v šachtách, na drahách i na polích. Tož jsem musel s Klecardou a jinými dojíždět do Stavky a ke všem možným ministrům - byl to trpký chléb. Miljukov, který by nám byl nejspíš vyhověl, odstoupil právě v den, kdy jsem přibyl v Petrohradu. Jednal jsem s generály, s Brusilovem, Alexejevem a nejvíc s Duchoninem, to byl náčelník ruského hlavního štábu a dobrý voják a s tím jsme to konečně upekli."

Po čtvrté Masaryk přibyl do Petrohradu v noci z 15. na 16. května 1917. Masaryk přijel do Ruska s dvojím úkolem. Jednak ke svým "Čechoslovákům" a za druhé prozkoumat, jak dalece se mohou západní spojenci spoléhat, po carově pádu, na Prozatímní vládu jako na spolubojovníka ve válce s Německem. Lenin přijel do Petrohradu měsíc před Masarykem. Jistou dobu bydlili oba zcela blízko jeden druhého. Ihned po svém příjezdu navázal český profesor a politik styky s odstoupjícím ministrem zahraničí v Prozatímní vládě Pavlem Miljukovem a přirozeně i s Prozatímní vládou a významnými ruskými osobnostmi doby. Našel kontakty se všemi vůdčími dohodovými diplomaty a představiteli nejrůznějších organizací, které do Petrohradu poslaly západní vlády studovat situaci. Ale s Leninem se nesešel.

Jan Šafařík, gymnasium Hořice, II. ročník
pokračování příště

Hořicko

číslo 2, duben 1992, cena 2,- Kčs

Masaryk a Rusko

Pokračování z minulého čísla

Jak jsme již uvedli, T.G.Masaryk zde především usiloval o vytvoření co největší vojenské jednotky. V Rusku již existovala jedna československá brigáda, která vznikla z původní české družiny. Z ní chtěl Masaryk vytvořit divizi, pak ustavit další divizi a tak by vznikl celý armádní sbor, neboli - jak se říkalo tehdy v Rusku - korpus. Masaryk usiloval o československou armádu podřízenou jeho Československé národní radě a operující jako jeden celek.

Velká říjnová revoluce smetla prozatímní vládu. V revolučních dnech se octl Masaryk uprostřed bojů. V té době začalo v československém vojsku docházet ke sporům s levicovou skupinou zajatců a vojáků, a kromě toho, že vypukl konflikt s bývalým staročeským a potom agrárním poslancem Duerichem, kterého vypravili za hranice a do Ruska Antonín Švehla a dr. Karel Kramář s posláním, jež vyústilo v reakční osočování odbočky Čs. národní rady na Rusi a Masaryka samotného. Vedle Masarykova vojska vznikaly zatím už celé československé oddíly, jdoucí s ruskou proletářskou revolucí. Těmto socialistům, komunistům a vůbec internacionalistům se přičil odchod jejich krajanů na bojiště na západě. Zde je také vhodné zmínit se o srovnání T.G.M. s Leninem, jak o tom píše František Kubka ve své knize Mezi válkami.

Masaryk stál a zůstal stát na protipólu k Leninovi. Byl idealistickým filozofem, kdežto Lenin dialektickým materialistou. Jejich politické cíle a diplomatické metody se diametrálně rozcházely. Lenin chtěl zachránit v daném okamžiku revoluci smírem, třeba s německým imperialismem. Masaryk pracoval pro válečné vítězství spojenecké a tím i

"československé". Masaryk se cítil povinen vyvést jako loďvod z bouře československé vojsko a zavést je na francouzské bojiště. Masaryk, ačkoliv považoval bolševickou politiku za "neschopnou, nelogickou, nevidoucí" atd., zdůrazňoval, že první podmínkou úspěšné československé evakuace je neintervence do ruských vnitřních věcí. Proto vyjednával dílčí úmluvy s ruskými bolševiky i s Ukrajinci. Ale zároveň se ohlížel na úmysly západních mocností, které trvale propagovaly další válku v zemi, která si nepřála nic jiného než vnější mír.

Dne 9. března 1918 odjel spolu s anglickou misí směrem na Vladivostok. Po téměř ročním pobytu opouštěl Rusko. V Japonsku na žádost amerického velvyslance vypracoval pro presidenta W. Wilsona memorandum o Rusku. Vyslovoval se v něm proti vojenské intervenci a doporučoval navázání hospodářských styků se sovětskou vládou. Psal:

"Spojenci by měli uznat bolševickou vládu, budou-li spojenci s bolševiky v dobrém poměru, budou moci mít na ně vliv ... Hnutí monarchistické je slabé, spojenci ho nesmějí podporovat. Kadeti a sociální revolucionáři se organizují proti bolševikům, nečekám od těchto stran nějaký větší úspěch. Spojenci očekávali, že Alexejev a Kornilov budou mít na Donu veliký úspěch, nevěřil jsem tomu a odmítl jsem se s nimi spojit, ačkoliv jsem od vůdců byl zván. Říkám totéž o Semenovi a jiných. Bolševici udrží moc déle, než jejich odpůrci předpokládají ...".

Masaryk měl pravdu. Ale jistě ani on netušil, že to bude celých dlouhých 70 let.

Jan Šafařík, student IV. ročníku Gymnasia Hořice, r. 1990